

Marek Karczewski, *Reinterpretacja Księgi Rodzaju w Apokalipsie św. Jana*, Biblioteka Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2010, ss. 256.

Ostatnia księga Nowego Testamentu – Apokalipsa św. Jana, jest przedmiotem coraz liczniejszych studiów i opracowań, także w języku polskim. Na początku roku 2011 ukazała się monografia ks. M. Karczewskiego: *Reinterpretacja Księgi Rodzaju w Apokalipsie św. Jana*.

Autor podejmuje zagadnienie reinterpretacji wybranych tekstów z Księgi Rodzaju w Apokalipsie. We wstępie rzeczowo wyjaśnia kryteria doboru tekstów oraz wskazuje na założenie metodologiczne badań, na które składają się przede wszystkim lektura synchroniczna tekstu, uwzględniająca kontekst Księgi jako całości literackiej i teologicznej, oraz pierwszeństwo teologii, akcentujące jeszcze bardziej jedność teologiczną Starego i Nowego Testamentu.

Monografia składa się z dwóch części. W pierwszej, zatytułowanej *Reinterpretacja Starego Testamentu w Apokalipsie św. Jana jako problem metodologiczny*, najpierw omówione zostały kwestie związane z metodologicznymi założeniami stosowanymi w badaniach nad zależnością Apokalipsy św. Jana od tekstów starotestamentowych. Według Autora, podstawowy problem stanowi brak wypracowanych, ogólnie akceptowanych w środowisku naukowym, kryteriów metodologicznych. Księga Apokalipsy św. Jana wyróżnia się na tle innych pism Nowego Testamentu zarówno pod względem literackim, jak i teologicznym. Większość treści Apokalipsy pozostaje w bliskiej relacji do Starego Testamentu oraz literatury judaistycznej. Relację Apokalipsy do Starego Testamentu można określić jako nawiązanie, aluzję, echo itp., choć badania nad zależnością Apokalipsy od tekstów proroka Ezechiela, Daniela czy innych proroków ujawniły spore trudności w jednoznacznym jej zdefiniowaniu. Autor monografii zwraca uwagę na fakt, że o ile w innych księgach Nowego Testamentu czymś naturalnym są cytaty lub wyraźne aluzje, o tyle w Apokalipsie prawdopodobnie nie ma żadnego cytatu ze Starego Testamentu. Język Apokalipsy jest oparty na grze symboli. Symbole te są w większości przypadków skoncentrowane w formie figur symbolicznych. W jednej figurze symbolicznej może być zawartych kilka różnych symboli. Każdy z nich może odnosić się do różnych ksiąg

Starego Testamentu. Aluzje te nie posiadają jednakowej wagi, co dodatkowo komplikuje sytuację metodologiczną.

Inną ciekawą kwestię poruszoną w tej części publikacji stanowi natura symboliki Apokalipsy oraz jej relacja do treści ze Starego Testamentu. Symbole Apokalipsy nie ograniczają się do przywoływania obrazów znanych z przeszłości. Autor biblijny dodaje do nich nowe, oryginalne treści. Istotną cechą symbolu w Apokalipsie stanowi także jego interaktywność, zdolność wywoływania reakcji odbiorcy. Rozwijane aktualnie badania nad wymiarem prorockim Apokalipsy prowadzą do interesujących wniosków. Jest bardzo prawdopodobne, że pierwotne środowisko odbiorców Księgi stanowiła grupa chrześcijan tworząca wspólnotę liturgiczną. Środowisko liturgiczne stanowiło pierwotny kontekst odczytywania i słuchania treści Apokalipsy. Adresat Księgi, medytując symbole Apokalipsy we własnym kontekście życiowym, współtworzy je, nadaje im nowe, współczesne znaczenie. Uwzględnienie specyfiki symbolu w Apokalipsie oraz ciężaru aluzji to, zdaniem ks. Karczewskiego, pierwsze kroki w kierunku interpretacji teologicznej związków Apokalipsy z księgami Starego Testamentu. Kolejny postulat Autora to uwzględnienie oryginalnego środowiska teologicznego Księgi. Umożliwia je zastosowanie analizy synchronicznej tekstu biblijnego. Jak przekonuje Autor opracowania, w celu uzyskania wiarygodnej oceny teologicznej związków między Apokalipsą i Starym Testamentem należy uwzględnić podstawową cechę Apokalipsy, którą stanowi charakter chrześcijański Księgi, oraz oryginalną teologię, definiowaną jako chrystologia teocentryczna lub teocentryzm chrystologiczny.

W drugiej części monografii, zatytułowanej – *Reinterpretacja teologiczna Księgi Rodzaju w Apokalipsie św. Jana* – dokonano analizy egzegetycznej tekstów z Księgi Rodzaju i Apokalipsy. Autor stara się uwzględnić oryginalne znaczenie teologiczne tekstów z Księgi Rodzaju, dlatego zasadniczy schemat opiera się na trzech kolejnych etapach: pierwszy – stanowi analiza tekstu ze Starego Testamentu; drugi – to określenie kontekstu konkretnego tekstu z Apokalipsy Janowej; trzeci – to próba interpretacji teologicznej, ze szczególnym uwzględnieniem intensywności aluzji oraz kontrastu lub kontynuacji w stosunku do treści z Księgi Rodzaju. Teksty Apokalipsy zostały uporządkowane w cztery grupy, które odpowiadają tradycjom teologicznym z Księgi Rodzaju.

Pierwszą grupę stanowią teksty dotyczące Edenu. Jest to główna tradycja teologiczna z Księgi Rodzaju, która została poddana reinterpretacji w środowisku teologicznym Apokalipsy. Aluzje do biblijnej historii

z raju związane są z wybranymi motywami literackimi, tytułami oraz symbolami. Pierwszym z nich jest symbol drzewa życia (Ap 2, 7; 22, 2.14.19). W kontekście Księgi Rodzaju (Rdz 2, 4b–3, 24) jest ono symbolem koncentrującym w sobie charakter Edenu jako daru i przestrzeni życia. Drzewo życia zostaje dane ludziom i zostaje utracone. Apokalipsa podejmuje ten temat, oferując oryginalną wersję powrotu do raju poprzez dostęp do drzewa życia. Uzyska je ten, kto zwycięża, czyli poprzez wiarę i swoje życie podąży za Chrystusem. Końcowa część Apokalipsy mówi o tych, którzy mogą spożyć życiodajne owoce z drzewa życia. Na zasadzie kontrastu, ci, którzy odwracają się od Stwórcy, nie wejdą do apokaliptycznego raju; natomiast ci, którzy zostają zbawieni, otrzymują zwielokrotnienie drzewa życia z raju. Innym motywem nawiązującym do Księgi Rodzaju jest *wąż starodawny* (Ap 12, 9; 20, 2). Tytuł ten odnosi się do węża-kusiciela z raju (Rdz 3, 1–24). Autor Apokalipsy identyfikuje węża z szatanem. Kolejnym motywem omówionym przez Autora publikacji jest potomstwo niewiasty (Ap 12, 17b), które – zgodnie z zawartą w historii Edenu obietnicą, pokona węża, miażdżąc mu głowę, natomiast wąż ugodzi je w piętę (Rdz 3, 15). Ostatni analizowany motyw stanowi rzeka, która *nawadnia drzewo życia* (22, 1) i może nawiązywać do rzek Edenu (Rdz 2, 10).

Kolejne tradycje teologiczne omówione przez Autora to obietnice związane z Abrahamem. Odnoszą się do nich zawarte w Apokalipsie aluzje do liczego potomstwa (Ap 1, 7; 7, 9) oraz do wielkiej rzeki Eufrat (Ap 9, 14; 16, 12). Duża grupa tekstów Apokalipsy nawiązuje do historii Sodomy i Gomory (Ap 9, 2.17–18; 11, 8; 14, 10; 19, 20). Najważniejszym symbolem, pozostającym w związku z tym opowiadaniem, jest jezioro siarki i ognia (Ap 19, 20; 20, 10.14; 21, 8). Symbolizuje ono ostateczne odrzucenie tych, którzy sami wykluczają się z udziału w niebiańskiej Jerozolimie.

Trzecią grupę tekstów tworzą wizje i symbole związane z cyklem patriarchy Jakuba. Są to dwa główne symbole: Lew z pokolenia Judy, który jako ukrzyżowany i zmartwychwstały Baranek otwiera księgę Bożych wyroków (Ap 5, 5), nawiązuje do testamentu Jakuba (Rdz 49, 9); drugim symbolem związanym z historią Jakuba jest dwanaście pokoleń (Ap 7, 5–8). Odnoszą się one do zawartych w Księdze Rodzaju trzech spisów dwunastu potomków Jakuba, którzy dali początek dwunastu pokoleniom Izraela (Rdz 35, 22c–26; 46, 8–27; 49, 2–28). Pokrewny temat stanowi także wykorzystanie przez autora Apokalipsy (12, 1) motywu ze snu Józefa egipskiego (Rdz 37, 9b).

Ostatnią grupę tekstów stanowią odniesienia do działania Boga jako Stwórcy (Ap 4, 3.11; 10, 1.6; 14, 7). W kontekście Księgi Rodzaju

Bóg jest sprawcą wszystkiego. W odróżnieniu od mitologii pozabiblijnych człowiek nie jest niewolnikiem bóstw, ale ukoronowaniem stworzenia. Stworzenie jest dowodem wielkości Boga, Jego wszechmocy i autorytetu. Innym dodatkowym motywem symbolicznym związanym z Bogiem Stwórcą jest znak tęczy (Ap 4, 3). Przypomina on Boga, który po potopie proponuje człowiekowi przymierze pokoju (Rdz 9, 12–17).

W podsumowaniu Autor zestawia syntetycznie najważniejsze wnioski płynące z podjętego studium. Jak słusznie zauważa ks. M. Karczewski, tematy teologiczne biorące swój początek w Księdze Rodzaju są kontynuowane i rozwijane w Apokalipsie. Autor Księgi nadaje im nowy, pogłębiony sens. Niekiedy jednak intencjonalnie podkreśla związek właśnie z Księgą Rodzaju. Dzieje się tak w przypadku odniesienia do drzewa życia (Ap 2, 7; 22, 2.14.19) i Lwa z pokolenia Judy (Ap 5, 5). Świadczy to o niezwykłej głębi teologii Apokalipsy oraz o jej aktualnym i praktycznym przesłaniu. Księga zawiera słowa nadziei, ale jednocześnie także przestrogi. Zdaniem Autora monografii, Apokalipsa podkreśla, że dzisiejsze kolektywne doświadczenie wiary nie jest zawieszane w próżni, ale jest wsparte wiarą Abrahama i profetycznym doświadczeniem autora Apokalipsy.

Zaprezentowana monografia ks. Marka Karczewskiego jest rzetelnym i bardzo interesującym opracowaniem zagadnienia reinterpretacji Księgi Rodzaju w Apokalipsie Janowej. Z jednej strony – Autor ukazuje ciągłość teologiczną między Starym a Nowym Testamentem, z drugiej – wydobywa elementy specyficznie chrześcijańskiej reinterpretacji starotestamentowych tradycji w Apokalipsie. W moim przekonaniu lektura książki ks. Karczewskiego pozwala czytelnikowi owocnie „budować nowy pomost” literacki i teologiczny między Pierwszą i Ostatnią Księgą Biblii.

Ks. Paweł Podeszwa